

חנאן אל-שיח', אטאטא את השמש מהגגות (תרגום: רנה פלסר), תל אביב: אנדלוס, 2005, עמ' 184.

רשימת ביקורת זו לא תעסוק בתכניו של הספר אלא בתרגומו ובמפעל התרגומים מערבית לעברית. תרגום ספרות ערבית לעברית הוא נחלתם של מתימעת בקהילת המתרגמים בארצנו. רוב המתרגמים הם אנשים שהערבית אינה שפת אמם, התרבות הערבית אינה התרבות 'שלתוכה נולדו, ומעל לכול – התרבות הערבית המודרנית (להבדיל מזו הקלאסית שזכתה בשנים עברו לפחות להתייחסות נאותה, אולי משום שלא נחשבה למאיימת או לרלוונטית לסכסוך הישראלי-ערבי) אינה תרבות מוערכת וראויה ללימוד בעיני החברה שהם חיים בה. ועוד – מסיבה זו או אחרת, רוב מתרגמים אלה הן נשים.

חלק ניכר מהמתרגמים מערבית לעברית התוודעו אל הערבית כאל שפת אויב – שפה שכדאי ללמוד אותה בתיכון, בין השאר משום שהיא מבטיחה 'ג'וב' טוב ומעניין בהמשך הדרך. מוריהם טענו אותם באוצר מילים רוחש אלימות: פיגוע, תותח, טנק, טרור, מטען צד וכיוצא באלה. בקצה הרגוע יותר של אוצר מילים זה מתגודדים: שר חוץ, ממשלה, או"ם, ועידה, שגרירות ושאר ירקות סרי טעם וחיוורי לחיים, שאין בינם לבין תרבות חיה ונושמת ולא כלום. מקום צר – צר מדי – הוקצה לתרבות עכשווית (למעט פיסות פולקלור), להווי חיים, לסממנים המאפשרים ללומד הערבית לדמיין את החברות הערביות הסובבות אותנו, ואף חיות לידנו ובתוכנו, כחברות אנושיות המשמשות אכסניה למגוון אמונות ודעות, ולא כגושי אדם מונוליתיים רוחשי שנאה וחורשי רע. העובדה שצריך להזכיר ליודעי ערבית, ולעתים אף לשכנעם בדיעמל, שהמילה הערבית 'ח'בז' מעלה בעיני רוחו של הערבי פיתה, ולא כיכר לחם, ושהשבוע ברוב העולם הערבי מתחיל בשבת, ולא ביום ראשון, מדברת בעד עצמה.

על רקע זה יש לשבח חלק ניכר מן המתרגמים ספרות ערבית לעברית על המאמץ החריג שהם עושים להכיר את תרבות שפת המקור, ולהדגיש שכל הנאמר עד כאן אינו חל, כמובן, על המעטים והטובים דוברי ערבית מבטן ומלידה, כמו פרופ' ששון סומך, הסופר סמי מיכאל ואחרים, שהעשירו את התרבות העברית בתרגומים מעולים מאוצר הפרווה והשירה הערבית המודרנית.

בקהילה הקטנה של המתרגמים ספרות ערבית לעברית חברים גם כמה ערבים ישראלים, שבוודאי אינם לוקים בהכרה בלתימספקת של התרבות הערבית, ויכולתם של כמה מהם בעברית מעוררת הערכה רבה. אולם, בתרגומיהם, למעט בודדים, אפשר לחוש לעתים כי בכל זאת העברית אינה השפה שהם חושבים בה, וכי עולמם התרבותי והאינטלקטואלי מתנהל בשפת אמם – הערבית.

יצחק שניבויים

רנה פלסר, מתרגמת קובץ הסיפורים של הסופרת הלבנונית חנאן אל־שיח', אטאטא את השמש מהגגות, נולדה בארץ למשפחה של יוצאי סוריה, משפחה ששמרה על קשר הדוק ויום־יומי עם התרבות והספרות הערבית, ובעת ובעונה אחת השתלבה בתרבות הישראלית. שילוב זה הביא את פלסר לנקודת מוצא נדירה יחסית של הנאה משני העולמות, וכשלמדה תרגום במכללת בית ברל, אחרי שפרשה מהוראת הערבית, נתגלה גם כישרונה הטבעי לתרגום.

אשר על כן, אנו מוצאים בתרגום סיפוריה של אל־שיח' גרסה עברית שונה מהמוצר המלאכותי שאנו פוגשים לא אחת – אין היא גבוהה מן המשלב הסגנוני המתחייב מן הנסיבות הספרותיות, והיא משקפת הבנה מעמיקה של שפת המקור, ובעיקר, של תרבות המקור על מגוון ביטוייה: משגרת יום־יום ועד מגדלי־שן.

אחד המעקשים שרוב מתרגמי הספרות הערבית ללשונו אינם מיטיבים להתמודד עמו הוא תרגום דיאלוגים. הם נוטים להגביה את לשון הדוברים באורח מלאכותי בלי להתחשב במידה מספקת ברמת ההשכלה שלהם ובנושאי הדיאלוג. נטייה זו, אף שאינה נחלתם של המתרגמים מערבית בלבד, עשויה גם היא להעיד על הניכור ועל היעדר הקרבה שחשים המתרגמים כלפי השפה הערבית.

פלסר, המרגישה 'בבית' בערבית ובתרבות הערבית מצד אחד, ושליטתה בעברית היא 'צברית' מצד אחר, מעניקה אמינות לדיאלוג המתורגם ונעה בטבעיות ברצף המשלבי. בתרגום הדיאלוגים והנרטיב כאחד אפשר לחוש בהשקפת עולם אוניברסליסטית, בבחינת 'סדנא דארעא חד הוא', וניכר בו היטב יחס של שווה אל שווה, חף מכל התחסדות מתנשאת או התנשאות מתחסדת כלפי תרבויותיהם של העמים השכנים, שרובנו מעדיף להביט בהן מבעד לחרכיה של גדר הפרדה.

מכשול נוסף המכשיל רבים בתרגום מערבית לעברית הוא המשפט הערבי הנוטה להתארך יותר מן המשפט העברי. התרגום שלפנינו מתמודד עם פער זה, ובונה רצף טבעי של משפטים שאינם ארוכים יתר על המידה, אך גם אינם משנים לבלי הכר את מקצבו של הטקסט המקורי.

ואולם, התרגום אינו נקי משגיאות. בהשוואה מדגמית של כמה משפטים, תרגום מול מקור, נמצאו כמה וכמה טעויות, מהן קלות מהן חמורות יותר. דרכן של שגיאות שאינן מרחמות, ולעתים היחס בין יכולתו ורמתו של השוגה (המתרגם עצמו או עורך לשוני שביקש לתקן ונמצא מקלקל) לבין התוצאה המתקבלת אינו ישר. כך קורה שקריאה לא נכונה של מילה, כגון אי־הבחנה באחת האותיות, שאינה אומרת דבר וחצי דבר על רמתו של המתרגם, מולידה טעות המשנה את משמעות המשפט, ואילו טעות אחרת הנובעת מחוסר ידיעה או מחוסר הבנה, כמעט שאינה משפיעה על התוצאה הסופית. בספר שלפנינו נמצאו טעויות משני הסוגים שתוארו, אך הסיכום חיובי מאוד.

רשימות ביקורת

פלסר העשירה אפוא את מפעל תרגום הספרות הערבית לעברית באיכות, אך גם בכמות, שכן היא הספיקה בקריירת התרגום הקצרה יחסית שלה לתרגם כמה ספרים ועוד ידה נטויה. ראוי לשבח גם את הוצאת אנדלוס, שהקובץ שלפנינו ראה אור באכסנייתה, העמלה ללא לאות להביא את הספרות הערבית אל הקורא העברי, אף שיש לומר בצער שזה טרם למד להעריך את ספרות זו.

יצחק שניבויים